

LOGOR ZA NEMCE U SEKIĆU (1944–1946)

STEVAN MAČKOVIĆ

Tragovi ljudskih naselja na području današnjeg Lovćenca sežu duboko u prošlost. Avarska nekropola je pronađena 1901. godine.¹ U srednjem veku, naselje se javlja 1476. godine kao posed porodice Maroti. U urbariumu Kaločke biskupije, 1543. godine prvi put se pominje pod slovenskim imenom „Szekity“ (Sekić). U 1580. godini ima 31, a 1590. godine – 37 oporezovanih kuća. U posedu vlastelina Ferenc Vešelenji (Wesselényi Ferenc) 1652. godine javlja se kao Szeletics (Seketič), a 1731. i 1751. godine kao pusta Sekitsch (Sekič).² Ime naselja 1853. godine je bilo Szeghegy (Segheđ), što će ostati zvaničan naziv sve do promene izvršene po ulasku u južnoslovensku državu, kada se 1922. godine ono menja u – Sekić.³

Planovima Josipa II vrši se kolonizacija Bačke i Banata. U Bačkoj je izvršeno naseljavanje 9 mesta. Tako je 1784. godine naseljena Torža, 1785. godine – Crvenka i Vrbas, 1786. godine – Sivac, Šove, Sekić... Nemci, kolonisti, dolaze iz južne Nemačke, rajnske oblasti, Lotaringije i Virtemberga.⁴

U velikoj većini oni su bili evangelističke vere i ubrzo po dolasku na odredište oni podižu u mestu svoju crkvu. Zahvaljujući pomoći države, ovi vredni poljoprivrednici i zanatlije uspeće u kratkom vremenu da privredno ojačaju svoju zajednicu i svoje mesto. Broj stanovnika Sekića je 1885. godine iznosio 4134, od toga 2026 muškaraca i 2108 žena. Po veroispovesti je bilo 4049 evangelista, 21 reformata, 32 katolika i 32

¹ Bács Bodrog vármegye (urednik dr Borovszky Samu), Budapest, 1909, 150–151.

² Isto.

³ Milica Marković, Geografsko-istorijski imenik naselja Vojvodine, Novi Sad, 1966, 211.

⁴ Švabe, (Schwabens) kao izraz za teritorijalnu pripadnost, poprimio je u ovim krajevima kod pripadnika drugih naroda, osobine sinonima za Nemce ali i pogrdne oznake za njih, slično kao i izraz – folksdojčeri.

Jevreja. Stanovništvo se uvećava i 1900. godine dostiže broj 4936. Nemaca je bilo najviše – 4664, zatim Mađara – 271. Po veroispovesti je bilo 4622 evangelista, 172 katolika, 120 reformata i 120 izraelita. Stanovali su u 918 kuća. Površina sela je zauzimala 6837 katastarskih jutara.

Mada se većina stanovništva bavila poljoprivredom, u Sekiću se krajem 19. veka javljaju i neka industrijska postrojenja. O stepenu privrednog razvoja naselja, svedoči i posleratni spisak konfiskovanih nekretnina u kojem nalazimo i nekoliko industrijskih pogona, ciglanu Gutvajn, vlasnika Ludviga Gutvajna (Gutwein), ciglanu Kinkel, vlasnika Friđeša Kinkela, mlin i električnu centralu Hunsinger, mlin na valjke Merc (März), kudeljarsku zadrugu (koja je imala 124 akcionara – Nemaca).

U Jugoslaviji je 1921. godine bilo 505 710 Nemaca, a od toga u Bačkoj 173 796.⁵ Time su činili najbrojniju nacionalnu manjinu u zemlji. U nemačkim publikacijama se prezentovao znatno veći ukupan broj Nemaca – 710 000.⁶ Tako je ta oblast, zahvaljujući brojnosti nemačkih naseobina i ukupnom broju Nemaca koji je činio 22% ukupnog stanovništva, bila s pravom smatrana za centar Nemaca u čitavoj Jugoslaviji. U srezu Bačka Topola bilo ih je tada 7397.⁷

Izveštaj o broju stanovništva u Bačkotopolskom srezu iz septembra 1945. godine daje podatke o ukupno 70 807 stanovnika. U Sekiću ih je bilo 9314, od čega 6692 logoraša i 2622 slobodnih građana, pretežno kolonista. U decembru iste godine zabeleženo je samo 59 Nemaca – slobodnjaka. Na nivou čitave Vojvodine jula 1946. godine Nemaca – slobodnjaka je ukupno bilo – samo 9559.⁸ Tada je evidentiran i broj domaćinstava u Bačkotopolskom okrugu. Najmanji broj – 472, je bio upravo u Sekiću.⁹ Već krajem novembra iste godine, nakon priliva

⁵ Josip Mirnić, Nemci u Bačkoj u Drugom svetskom ratu, Novi Sad, 1974, 25.

⁶ Isto.

⁷ Podaci iz popisa stanovništva 1921. godine. U Kuli ih je bilo 28 264, u Somboru 31 490, u Apatinu 21 111... Broj Nemaca u Subotici se u novoj državi, od prvog gradskog popisa iz 1919. godine stalno smanjivao. Tako ih je 1919. bilo popisano 4251 (Istorijski arhiv Subotica, dalje IAS, F: 47.I 22/1919), 1921. – 2475 (IAS, F: 47. IV 5099/1939), 1931 – 2865, 1934. – 1961 (IAS, F: 275.50), da bi 1941. godine, po mađarskom popisu bilo zabeleženo samo 1787 Nemaca. Ipak, izvor iz 1945. godine, popis stanovništva, daje broj od 1965 Nemaca. (Srba – 8759, Hrvata – 44 712, Mađara 38 355, Jevreja 3739... IAS, F: 70.69.9090.)

⁸ Aleksandar Kasaš, Mađari u Vojvodini 1941–1946, Novi Sad, 1996, 198.

⁹ IAS, F: 70.86.17180. U Malom Idošu je bilo 7512 stanovnika i 2250 domaćinstava, u Feketiću 5050 stanovnika i 1620 domaćinstava...

novih kolonista iz Crne Gore, broj domaćinstava se popeo na 4447. Broj kuća u Sekiću 20. 11. 1945. godine je iznosio 1183.¹⁰ U Bačkoj Topoli je, po istom izvoru bilo 4434 kuća i 6452 domaćinstava. Novo ime – Lovćenac, naselje dobija 1947. godine.¹¹

Delovanje Kulturbunda, Švapsko-nemačkog kulturnog saveza, (Schwabisch Deutscher Kulturbund) obeležiće predratni period društvenog života kod Nemaca u Vojvodini. Organizacija nastala 1920. godine, kao nepolitički savez, odigraće veoma važnu ulogu u procesu nacionalnog homogenizovanja i mobilizacije u cilju ostvarivanja programa novog poretka, koji se kreirao u Berlinu pod vođstvom ideologa nacionalsocijalizma, a koji bi okupljao i povezao sve Nemce. Sa jačanjem režima u Nemačkoj i prvim teritorijalnim proširenjima, rašće i snažiće organizacija Kulturbunda. „Celokupna delatnost Kulturbunda već tokom 1939–1941. godine bila je neprikriveno nacionalsocijalistička.“¹² Ilustraciju povezanosti sa maticom pruža njegov program obeležavanja praznika. Svi oni koji su se obeležavali u Nemačkoj, rođendan Adolfa Hitlera, dan osnivanja partije, dan narodnog uzdizanja, kada se Nemačka odrekla svog potpisa Versajskog ugovora, itd., slavljani su i u Jugoslaviji, u okvirima Kulturbunda. Po mestima sa nemačkom većinom, sve češće su se vidale nacističke uniforme, amblemi, i čuo pozdrav „Heil“. Nemačka nacionalna manjina, izlagana ideološko-propagandnom uticaju, sve više je bila uverena da predstavlja „rasno jezgro“ na koje će se Treći Rajh oslanjati u svom prodoru ka jugoistočnoj Evropi.¹³ Široka mreža mesnih organizacija, obuhvatiće gotovo 95% nemačke poulacije. Pred rat, 1940. godine u Bačkoj je bilo 79 mesnih grupa. Za članove su smatrani ne samo potpisnici pristupnice, nego i svi članovi familije. Tako se smatralo da je u zemlji bilo preko 300 000 članova te organizacije.¹⁴ Nakon mađarske okupacije Bačke, organizacija Volksbunda (Narodni savez Nemaca u Mađarskoj) obuhvatiće i bački Kulturbund.

Centralni zadatak bačkih Nemaca u toku rata, koji im je bio namenjen iz vrha Rajha, a kojim su oni davali svoj doprinos ukupnim nemačkim ratnim operacijama, bio je dobrovoljno pristupanje SS jedi-

¹⁰ IAS, F: 70.101.27 279.

¹¹ Zakon o administrativno-teritorijalnoj podeli AP Vojvodine, Službeni list APV, br 40, 9.10.1946, 1.

¹² Ljubodrag Dimić, Kulturna politika Kraljevine Jugoslavije 1918–1941, III, Beograd, 1997, 50.

¹³ Isto, 55.

¹⁴ Mirnić, navedeno delo, 335.

nicama. Oko 90% muškaraca između 18 i 35 godine života, ili 20 500 ljudi pristupilo je u SS formacije.¹⁵ Još oko 17 000 drugih, mobilisano je nakon nemačke okupacije Mađarske.¹⁶

Vladajućoj klimi nadirućeg nacionalsocijalizma suprotstavljali su se pojedinci. I u Sekiću je bilo i protivnika fašističke ideologije i njenih predstavnika. Jedan od njih je bio i dr Taus Filip (rođen 1876. godine), koji se nakon rata deklarirao kao asimilirani Mađar. On je pisao još 11. 11. 1923. godine u „Zastavi“ članak pod naslovom „Protiv državni rad nemačkog Kulturbunda“ i predao prijavu županu protiv vođa Kulturbunda. Dalje on navodi da je i njegovom zaslugom u proleće 1924. godine, ministar unutrašnjih poslova Svetozar Pribičević i doneo odluku o zabrani rada te organizacije.¹⁷

U Sekiću je, kao i širom Bačke, vođena velika propagandna akcija za dobrovoljno prijavljivanje u SS jedinice. „Za vreme okupacije kada su vođe Volksbunda sekićku nemačku omladinu zaveli sa lažnim bezsvesnim pretnjama i primorali ih da se dobrovoljno prijave u SS-e vojne jedinice...“¹⁸

Vojni slom fašističkih sila dovešće do aktiviranja planova za evakuaciju i bačkih Nemaca. „Istorijska je činjenica da su bački Nemci disciplinovano (dobrovoljno) prihvatili naređenje da se evakušu. Saobrazno stepenu svoje angažovanosti na strani Rajha, Nemci u Bačkoj su se proporcionalno u najvećoj meri odazvali pozivu za evakuaciju među svim nemačkim oblastima u tadašnjoj Mađarskoj. U momentu oslobođenja Bačke, oko 100 000 bačkih Nemaca, ili više od polovine ukupnog nemačkog stanovništva, među njima gotovo svi muškarci, nalazili su se ili u nemačkim oružanim snagama ili pod njihovom za-

¹⁵ Isto, 338.

¹⁶ Isto, 338. Na drugom mestu, st. 331. autor iznosi podatak od „oko 40 000 pod-oružjem“.

¹⁷ IAS, F: 70.23613. Predmet je njegova žalba na odluku Sreske komisije za konfiskaciju br.1066/1945 kojom mu je oduzeta sva nepokretna imovina, koja nije uvažena. Mada je naveo da nisu istiniti podaci iz nje, da je u bekstvu, što je i dokazao – dokazati da nije nemačke narodnosti nije mogao, a to je bila dovoljna osnova da dođe pod udar mera konfiskacije.

¹⁸ Isto. Jedan od glavnih aduta propagande je bio predstaviti da se vodi odlučna bitka za priključenje podunavskih Nemaca matičnoj zemlji – Nemačkoj, odnosno Trećem Rajhu.

štitom.¹⁹ Van tog velikog izbegličkog talasa ostali su mahom starci, žene i deca.²⁰

U Banatu je ostalo oko 120 000 a u Bačkoj oko 80 000 Nemaca. Sva nemačka mesta evakuisana su organizovano po posebnim planovima. Sekić je odluku o evakuaciji primio 18.10.1944. godine kada se već našao u potpunom okruženju. Time su se žene, deca i starci koji su u tom trenutku i činili gotovo sve stanovnike Sekića, našli na milosti i nemilosti vojnih snaga svojih ratnih protivnika, koji su trijumfalno nastupali kao pobednici i oslobodioci. Po delimično sačuvanim spisakovima 2199 Sekićana – Nemaca tada se našlo u selu koje će biti pretvoreno u logor. Naredni period u Vojvodini biće obeležen postojanjem i delovanjem Vojne uprave.

Već na sastanku vojnog vrha NOP-a u Vršcu 17. 10. 1944. godine doneta je naredba o uspostavljanju Vojne uprave za Banat, Bačku i Baranju i postavljanju Ivana Rukavine, general-majora, za njenog komandanta. Proglas generala Rukavine o uspostavljanju Vojne uprave objavljen je 22. 10. 1944. godine u listu Slobodna Vojvodina. U njenoj nadležnosti našla se sva izvršna i sudska vlast na pomenutom području. Civilne vlasti nisu prestale sa radom ali su bile pod kontrolom vojnih organa. Motivi za njeno stvaranje bili su privredno-ekonomski ali ne u manjoj meri i politički. Rešavanje pitanja „ovde naseljenih tuđinskih elemenata“ bilo je stavljeno u prvi plan.²¹ U tom prvom periodu uspostavljanja novih organa vlasti, dok ratni sukobi još nisu okončani, kolektiviteti vojvođanskih Nemaca i Mađara označeni su za pomagače okupatora, nosioce kolaboracionizma i zločina izvršenih nad srpskim narodom u Vojvodini, neprijatelje novog poretka koji se ubrzano izgrađuje. Za njih mesta u tom sistemu nije bilo. Za zločine koje su u ratu počinili pojedinci – na stubu osude naći će se svi pripadnici tih narodnosti. Mađarsko stanovništvo je u početku imalo isti

¹⁹ Mirnić, nav. delo, 340.

²⁰ Iz svedočenja Suzane Reb, učenice iz Velike Kikinde, saznajemo kako su njeni roditelji, koji su krenuli u evakuaciju ipak dospeli u sekički logor. „2.10.1944. godine pošli smo iz Velike Kikinde, roditelji i ja ispred Crvene armije u izbeglištvo u Nemačku. Stigli smo u Austriju u mesto Leoben pored Graca gde su nas Nemci smestili u logor u kojem smo doživeli oslobođenje od strane Crvene armije. Tamo smo živeli 7 meseci a posle su nas Rusi vratili u Jugoslaviju.“ U povratku se ona razdvojila od roditelja, ali je saznala da su oni u Sekiću i želela je da im se pridruži. IAS, F: 70.45.1826

²¹ Mirnić, nav. delo, 329.

tretman sa nemačkim. I oni su masovno odvođeni u logore. Smatralo se oportunističkim i njihovo potpuno proterivanje iz Jugoslavije.²² Status Mađara će se promeniti, odnosno poboljšavati, već od kraja novembra 1944. godine.²³

Sudbinu nemačke nacionalne manjine jasno je nagovestio već prvi čovek Jugoslavije. „Nijemci nisu zaslužili da žive u našoj zemlji i njih ćemo sve iseliti.“ – reči su iz govora Josipa Broza sa I Kongresa antifašističke omladine Jugoslavije januara 1945. godine.²⁴ Javna upotreba nemačkog i mađarskog jezika je zabranjena. Ilustraciju namera novih vlasti daje i okružnica iz novembra 1944. godine, u kojoj se kaže da je Vojna uprava uvedena da bi se obračunali sa svim Švabama i Mađarima.²⁵

Treba istaći da je o nemogućnosti daljeg opstanka nemačke narodnosne grupe u Jugoslaviji, kao delu celine koji se uklapao u globalne planove, bilo odlučivano još na sastanku saveznika u Teheranu, novembra 1943. godine, gde je postignuta saglasnost o potrebi iseljavanja Nemaca iz Srednje i Istočne Evrope.²⁶ Nove vlasti u Jugoslaviji rešile su da to i učine. Kolektivno su stavljeni van zakona. Pored nastavljanja prakse, koju su usavršili njihovi ratni neprijatelji, stavljanja pripadnika jednog naroda u logore, koji su i ovde eufemistički zvani – radni logori. Struktura logora u Sekiću jasno pokazuje da je preko 60% logoraša bilo nesposobno za rad. Oduzeta su im građanska prava, brisani su iz biračkih spiskova, imovina im je konfiskovana, a diskriminacija se ogledala u svim segmentima života. Takav odnos prema njima je i zakonski regulisan. Oduzimanje građanskih prava, konfiskacija imovine i stavljanje u logore omogućeno je Odlukom AVNOJ-a 21. 11. 1944. č. 1. tumačenja tačke 2. Odluka AVNOJ-a „Pod udar Odluke AVNOJ-a od 21.11.1944. (čl. 1 tač. 2) dolaze oni državljani Jugoslavije nemačke narodnosti, koji su se pod okupacijom deklarirali ili važili kao Nemci bez obzira da li su pre rata kao takvi istupali ili su važili kao asimilovani Hrvati, Slovenci ili Srbi.“

Upravo za kratko vreme trajanja Vojne uprave za samo 103 dana, desila su se drastična kažnjavanja bez sudskih rešenja, odmazde, stre-

²² Josip Broz Tito, *Sabrana djela*, tom 24, Beograd, 1984, 96–97.

²³ Kasaš, *nav. delo*, 160.

²⁴ „Radio vijesti“, Subotica, 4. 1. 1945, br. 3. Delegaciju subotičkih omladinaca na kongresu činila su 3 člana.

²⁵ Okružnica nosi datum 13. 11. 1944. godine. Navodi je Mesaroš u *nav. delu*, strana 32.

²⁶ Mészáros Sándor, *Holttá nyilvántva. Délvidéki magyar fátum 1944–45, I. Bácska*, Budapest, 1995, 27.

ljanja i mučenja, u prvom redu bačkih Nemaca i Mađara. To će postati deo strašne svakodnevnice kroz koju su pripadnici ovih nacionalnih grupa prolazili.²⁷

Logori za civile bili su samo deo plana koji se ostvarivao. U 41 logoru širom Vojvodine bilo je zatočeno oko 140 000 uglavnom starijih osoba, žena, dece i bolesnih.²⁸ Ublažavanje postupaka prema Mađarima, već od kraja novembra 1944. godine, nije značilo isti tretman i prema Nemcima. O tome je, jedan od glavnih kreatora politike međunarodnih odnosa, Milovan Đilas, pisao u svojim memoarima.²⁹ „I najzad mada niko ne bi znao objasniti zbog čega to nije primenivano i na Nemce – narod, žene i deca, ne mogu biti krivi za zločine svojih vlastodržaca.“

U okviru sistema organizacije vlasti Vojne uprave, za Bačku je bila nadležna posebna Vojna oblast, Subotica je imala svoju Komandu područja, a u Sekiću je radila Vojna stanica. U tim okvirima, kako pri vojnim komandama tako i pri civilnim vlastima, NOO (Narodno-oslobodilački odbori), postojali su posebni Odseci za radnu službu i logore.³⁰

„Već svojom prvom naredbom od 25. 10. 1944. godine Vojna uprava je militarizovala odnos prema nacionalnim manjinama u Vojvodini.“³¹ Zahtevalo se formiranje vojnih stanica u selima sa nemačkim i

²⁷ Za razliku od Mesaroša koji u nav. delu barata sa brojem od preko 20 000 žrtava, Kasaš u nav. delu, smatra cifru od 5000 žrtava među mađarskim stanovništvom u tom periodu, istorijski realnom. Za Nemce nije izneta procena. Slučajeve likvidacije pratile su i mnoge greške. Kada je sama pripadnost jednom narodu vodila pred streljački stroj, bez utvrđivanja krivice, dešavalo se i da strada saradnik NOP-a, a ne „narodni neprijatelj“. To je bio slučaj Karla Halasa, bajmočkog stanovnika. „On je u jesen 1944. g. navodno odveden od pripadnika NOV kao narodni neprijatelj i kao takav likvidiran. Međutim prema prikupljenim podacima nije bio narodni neprijatelj, niti je saradivao sa okupatorom, nego je čak šta više puta govorio da će doći »Baćuška« tj. Crvena armija. Prema tome imenovani je likvidiran usled neke zablude ili zlonamerne klevete“ – pisao je Đura Kosanović, šef Odseka za unutrašnje poslove, pri Izvršnom odboru GNO Subotica. IAS, F: 68.XII 2570/1948.

²⁸ Kasaš, nav. delo, 159. i Popov Jelena, Narodni front u Vojvodini 1944–1953, Novi Sad, 1986, 267.

²⁹ Kasaš, nav. delo, 182.

³⁰ IAS, F: 166.26. Naredba komandanta Vojne uprave za Banat, Bačku i Baranju, 25. 10. 1944.

³¹ Kasaš, nav. delo, 158.

drugim neslovenskim stanovništvom. Tamo se nije išlo na formiranje NOO. Već 18. 10. 1944. godine doneta je odluka da se otpočne sa zatvaranjem u logore svih Nemaca. Od zatočenih Nemaca, trebalo je izdvojiti za rad sposobne.³²

Brzina realizacije tih smernica na teritoriji Bačke, zavisila je od niza organizacionih i tehničkih preduslova. Ona nije bila zadovoljavajuća za više instance vojnih vlasti. To se vidi iz naredjenja od 11. 1. 1945. godine koje Vojna oblast za Bačku i Baranju dostavlja Komandi mesta Bačka Topola.³³ „Opaženo je da se naredjenja koja se odnose na mobilizaciju i prikupljanje svih lica nemačkog porekla na teritoriji Bačke i Baranje gotovo nikako ne izvršavaju, a u koliko se po njima nešto i uradi, potpuno je površno i sporo.“ Da bi se to izmenilo: „Sve naše vojne vlasti najenergičnije će postupiti prikupljanju navedenih lica, sprovesti ih do sabirališta i čuvati...“ Samo izuzetno, za stručna lica, Nemce, bila je predviđena mogućnost njihovog ostanka u preduzećima ili fabrikama gde su već bili zaposleni.

Niz drugih naredbi Vojne uprave odnosi se na postupke zatvaranja u logore Nemaca. Tako je 29. 11. 1944. godine Vojna uprava izdala naredjenje da se najhitnije prikupe svi nemački stanovnici od 16 do 60 godina i upute u za tu svrhu posebno organizovane logore.³⁴

Pored stavljanja u logore, za ratne zločince je bilo predviđeno izvođenje pred narodne sudove i primerno kažnjavanje. Odluka o tome je usvojena još na Drugom zasedanju AVNOJ-a novembra 1943. godine. Nakon toga je formirana Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njegovih pomagača, koja je radila i pri nižim organima vlasti.³⁵ Presude suda su se donosile i na osnovu izjava svedoka. Smatralo se da su svi članovi fašističkih i nacionalističkih organizacija, kao i svi koji su radili na političkoj, propagandnoj, privrednoj i drugoj saradnji sa okupatorom odgovorni za ratne zločine.³⁶ Takođe se insistiralo da se registruju i sva lica koja su na bilo koji način pomaga-

³² IAS, F: 176.4.41.

³³ IAS, F: 81. St. pov. 4/1945.

³⁴ Ruža Cvejić, Uloga KPJ u organizovanju i radu Vojne uprave za Banat, Bačku i Baranju, Istraživanja I, Novi Sad, 1971, 252.

³⁵ U Vojvodini je zvanično osnovana 17. 9. 1944. godine ali na terenu se javljala samovolja organa OZN-e ali i primeri lične osvete.

³⁶ Komisija za utvrđivanje zločina okupatora u Vojvodini tražila je mesnih povereništava da rade na ustrojavanju posebnih kartoteka sa svim ličnim podacima, a po mogućnosti i sa mestom boravka u vreme registracije za sva lica osumnjičena za ratne zločince.

la fašističke organizacije. Komanda područja Subotica radila je tokom novembra 1944. godine na prikupljanju spiskova Nemaca i Mađara.³⁷ U Bačkoj je utvrđeno postojanje 929 ratnih zločinaca – Nemaca. Od toga broja čak 542 je uspelo da pobjegne.³⁸

U Subotici je obrazovan logor za sekuljske Mađare, u zgradi bivšeg „Uboškog doma“ pored Gradske bolnice.³⁹ U dopisu Komandi mesta, 2. 10. 1944. godine Sreski NOO moli da se obezbede stražari za logor koji će biti uspostavljen na toj lokaciji. Pored toga je na Kelebiji obrazovan logor za prevaspitavanje prostitutki.⁴⁰

Organi Odeljenja zaštite naroda (OZN) su kontrolisali Sekić do novembra 17. 11. 1944. godine kada Komanda sela preuzima vlast. („Komanda sela pod naročitim režimom“ je bio pun naziv.) Čitavo selo pretvoreno je u logor. Gotovo sve kuće namenjene su za smeštaj Nemaca. Kuća je bilo približno 1100. U njima će naći smeštaj i do preko 6500 lica, koliko je iznosio najveći broj logoraša. Pored domaćih, sekičkih Švaba, koje su se našle zatočene u svom selu još od 19. oktobra, u njega će pristizati i drugi, iz okoline Bačke Topole, Subotice...

Krajem novembra 1944. godine u Komandu područja dostavljani su spiskovi Švaba – Nemaca.⁴¹ Sačuvana je i knjiga sa spiskom lica u

³⁷ To saznajemo iz delovodnika Komande područja koji je sačuvan. Predmeti signatura; 74, 86, 89/1944, koji se odnose na tu temu, nisu sačuvani. IAS, F: 168.1.

³⁸ Mirnić, nav. delo, 331.

³⁹ IAS, F: 166.26.

⁴⁰ Nalazio se na bivšem Piukovićevom imanju. Milicija je u subotičkom okrugu i hvatala i ovde upućivala „devojke slabog morala“. Zbog preterane revnosti u jednoj akciji hvatanja prostitutki u Bačkoj Topoli „na jedan užasan način koji je prevazišao čak i fašističke metode“ Vladimir Petkov, načelnik Odeljenja unutrašnjih poslova OK ONOO Subotica, završio je juna 1946. godine, po nalogu javnog tužioca u istražnom zatvoru. (IAS, F: 70.45.2.) Brojno stanje je iznosilo 30–50 prostitutki. One su upućivane na rad; time se želelo izvršiti njihovo prevaspitavanje, no rezultati nisu bili sjajni. Imanje pod upravom Narodnih dobara imalo je samo štete od njih, logorašice su brale i uništavale voće, a stražari i vojnici koristili su njihove usluge. „vršili blud“, kako se vidi iz izveštaja tokom septembra 1945. godine. IAS, F: 70.86.17058 i 17166, 87.17556, 90.19971, vidi: Stevan Mačković, Odnos vlasti prema prostituciji pre i nakon Drugog sv. rata, Rukovet 5–6–7, Subotica, 1999, 79–81.

⁴¹ IAS, F: 168. 1. Delovodnik Komande područja iz koga se vidi da je ona tražila spiskove Nemaca po mestima Bajmoku, Subotici, Bačkoj Topoli, Sekiću...

logoru, rednih brojeva od 1 do 5124. Razvrstavanje pri upisu je vršeno po mestima odakle dolaze, i po polu i starosnoj dobi. Tako su pod rednim brojevima od 1 do 2199 Nemci iz Sekića, od 2200 do 2562 Nemci iz Bajmoka, Pačira, Crvenke (362 ukupno), zatim bukovinski Mađari (Čangoši) od 2563 do 3871 (1308 ukupno), bosanski Mađari od 3872 do 3999 (27 ukupno), Rusi od 4000 do 4026 (26) i dalje Nemci iz Feketića, Karkatura, Kanjiže, Sente, Veprovca i drugih vojvođanskih mesta (1202 ukupno).⁴² Po starosnoj strukturi Sekićana vidi se da je bilo 293 dečaka i 325 devojčica ispod 16 godina starosti, 3 mladića i 46 devojaka između 16 i 17 godina, 5 muškaraca (svih 5 radno nesposobni) i 47 žena dobi između 18 i 30 godina, 56 muškaraca. (Kod njih u rubrici o radnoj sposobnosti nalazimo upisano: nesposoban, bogalj, slabouman, slep, nervno bolesan itd.) i 623 žene od 30 do 60 godina, te 282 muškarca i 462 žene iznad 60 godina starosti. Upisano je i 27 smrtnih slučajeva logoraša. Ova evidenciona knjiga Komande područja Subotica potiče verovatno iz februara 1945. godine.⁴³ Naredbom Vrhovnog komandanta 27. 1. 1945. godine predviđeno je ukiđanje Vojne uprave i prenošenje vlasti u civilnim stvarima na Glavni NOO Vojvodine.

Na posebnom spisku navedene su poimence Nemice iz Bajmoka, Stanišića, Subotice, Sente itd., njih 1604, koje su tokom maja i juna 1945. godine dovedene u sekički logor.⁴⁴

Na osnovu naredbe Komande područja Subotica br. 110 od 18. 11. 1944. godine vršeno je masovno zatvaranje u logore Nemaca u Sekić.⁴⁵ Ono se nastavilo i u narednom periodu, tako je za samo 5 dana u avgustu 1945. godine (od 14. do 18. 08.) pristiglo u Sekić 778 logoraša. U poimeničnom spisku, pored godine rođenja, za svakog je naveden i broj glavne knjige, koji ide kontinualno, za ovu grupu zaključno sa 8588.⁴⁶

OZN-a je imala najznačajniju ulogu pri sakupljanju i dostavljanju informacija o svim „narodnim neprijateljima“, pa tako i Nemcima. Hapšenja i stavljanja u logor, lica nemačke narodnosti, trajala su,

⁴² IAS, F: 168.3.

⁴³ Isto. Knjiga se verovatno vodila i dalje, redni brojevi su se nizali i dostigli, kako saznajemo iz drugih izvora broj od 8588.

⁴⁴ IAS, F: 168.4.

⁴⁵ IAS, F: 70.158.362.

⁴⁶ IAS, F: 168. Komanda područja Subotica. Predmet nije sačuvan. U knjizi evidencije logoraša, za većinu je navedena upravo ta naredba kao osnov za privođenje u logor.

doduše u manjem obimu, i krajem 1945. i početkom 1946. godine.⁴⁷ Odluku o stavljanju u logor, od ukidanja Vojne uprave, donosio je „Otssek za logore“ pri Odeljenju za unutrašnje poslove AP Vojvodine, a predlog je mogao učiniti svaki organ narodne vlasti, obrazložen i sa materijalnim dokazima. Sporne narodnošti podlegale su pravosnažnom ispitivanju.⁴⁸

OZNA subotičkog okruga dostavila je 19. 10. 1945. godine predlog za odvođenje u logor Tivadara Sanitera, zanatlije iz Subotice i supruge Paule Eberhardt, koje je i izvršeno.⁴⁹ Imovina im je konfiskovana. U odluci o konfiskaciji je navedeno da su istupali kao folksdojčeri i da su bili saradnici okupatora. Iz logora, oni su pokušali molbom da se domognu slobode.⁵⁰ Naveli su da nisu bili članovi Kulturbunda i da su se čak kao članovi evangelističke crkve borili protiv njihovog uticaja. Pored toga Saniter je naveo da je bio mason a: „...ta okolnost sama po sebi isključuje saradnju sa nemačkim okupatorom“. Priložio je i uverenje Evangelističkog župnog ureda da je Mađar, a dr Edmund Nađ i dr Deneš Strelicki, potpredsednici Népkera („Népkör“) izjavili su u ime te kulturne organizacije da je Saniter – Mađar. Molba je odbijena 5. 11. 1945. godine.

Brojno stanje logoraša u Sekiću, 18. 7. 1945. godine je iznosilo 5848.⁵¹ Ono se menjalo iz dana u dan. Velike grupe su stalno još pristizale. Od 14. do 22. 7. pristiglo je ukupno 778 Nemaca, novih logoraša. U logoru su vladale trbušne infekcije koje su odnosile najviše žrtava među decom. Pored Nemaca 22. 7. 1945. godine u logoru Sekić bilo je još i 50 Mađara i 27 lica drugih narodnosti.

Iz tabora u Čehoslovačkoj stigao je vozom 15. avgusta 1945. godine jedan veliki transport izbeglica – vojvođanskih Nemaca. Pristiglo ih je 964. Oni su puna 3 meseca proveli u vagonima vraćajući se u Jugoslaviju. Na tom napornom putu pratile su ih bolesti, a posebno trbušni tifus koji je uzimao svoj danak. Nakon dolaska u Suboticu nisu bili primljeni, pa su poslani opet nazad u Mađarsku. Tek nakon 8 dana po dolasku u Suboticu, stigli su na odredište u Sekić. Tu je izvršen njihov pregled i dezinsekcija i 63 obolela lica su izdvojena u

⁴⁷ IAS, F: 70.101.27 376. Fecer Lajoš i supruga, oboje iz Sekića, uhapšeni su decembra 1945. godine i sprovedeni u logor u Sekiću, a imovina im je konfiskovana.

⁴⁸ IAS, F: 70.97.24 631.

⁴⁹ IAS, F: 70.88.18334.

⁵⁰ Molba je upućena 14. 9. 1945. godine. IAS, F: 70.96.23566.

⁵¹ IAS, F: 70.79.686.

bolnicu. Sa njihovim dolaskom povećaće se ionako loša zdravstvena situacija u logoru. OZN-a podnosi izveštaj OK NOO 25. 8. u kome navodi da u logoru ima oko 400 obolelih od zaraze i da „do danas na njenom sprečavanju nije ništa učinjeno“. Nakon tog izveštaja prišlo se izolaciji obolelih i vakcinisanju svih preostalih logoraša. Trebovano je ukupno 7000 doza vakcina.⁵²

Organ civilne vlasti, Mesni NOO Sekić se formira tek 15. 8. 1945. godine, znatno kasnije nego u drugim okolnim mestima. U odluci o ukidanju Vojne uprave, naglašeno je da će vojne stanice sela i narodne straže, kao organi vlasti ostati i dalje u mestima sa pretežnim življem nemačke narodnosti, pa je takva solucija primenjena i u Sekiću. Ali nakon formiranja Mesnog NOO, čak je i nekoliko Nemaca, stručnih u svojim oblastima, bivših opštinskih službenika uzeto za rad u poreskom odeljenju.⁵³

Komandanti logora su bili: Stevan Gal, od kraja 1944. do avgusta 1945. godine, kada ga zamenjuje Đura Cujzek; Mirko Grulović, kratko vreme tokom avgusta 1945, pa opet Stevan Gal koji je ostao na tom mestu do 10. 1. 1946. godine kada je smenjen. Broj stražara je 23. 8. 1945. godine iznosio – 116. U selu je bio stacioniran i Drugi streljački bataljon. O stanju uprave logora ilustraciju daje dopis u kome Mesni NO Sekić, 15. 9. 1945. godine, piše sledeće: „Od kako je ovaj Odbor preuzeo u svoj delokrug vođenje nadzora nad civilnim nemačkim logorom Sekić, smenio je komandno osoblje i postavio svesnije i sposobnije drugove.“⁵⁴ Među osobljem je bio (7. 9. 1945.), kao intendant i Nikola Kajić, za kojim je⁵⁵ u januaru 1946. godine raspisana poternica, pošto je napustio jedinicu i otišao u nepoznatom pravcu.⁵⁶ Čak je i subotički javni tužilac Ivan Vuković, intervenisao zbog nepravilnosti u logoru. Cvetala je crna berza u kojoj su učestvovali i čuvari, krađe su bile česte.⁵⁷

⁵² IAS, F: 70.80.14025. Za logor na Kelebiji, gde su bile smeštene prostitutke, trebavano je 40 doza vakcine.

⁵³ IAS, F: 70.86.17128. Tako su kancelarijske poslove radili: Josip i Marija Biber, Herbert Staut, Marija Taus i Vilim Bansaler.

⁵⁴ IAS, F: 70.84.16186.

⁵⁵ Nikola Kajić, rođen 1902, krojač po zanimanju.

⁵⁶ IAS, F: 70.110.2000.

⁵⁷ Stevan Latoš, star 29 godina, milicioner, Mađar, sprovedem je u Bačku Topolu Sreskom narodnom sudu, pošto je kod njega pronađen kofer pun stvari: kaput, gaće, marame, stvari koje su bile ostavljene u nemačkim kućama. IAS, F: 70.91.20402.

Stražari a zatim milicioneri, su imali zadatak da spreče svako udaljavanje iz kruga logora i sprovede logoraše na rad. Tako su 6. 8. 1945. ustrelili logoraša br. 559, Henrika Volfa. Logorski lekar dr Nikola Hartman⁵⁸ mogao je samo da konstatuje da je logorašu kuršum razneo mozak.⁵⁹ Ipak je određen broj uspevao da pobegne. Tako je 9. 9. 1945. godine od 6242 logoraša u selu, bilo i njih 40 u bekstvu. Za njima su izdate poternice.⁶⁰

Broj logoraša

Datum	Broj logoraša
9. 4. 1945.	5915
10. 7. 1945.	5072
18. 8. 1945.	6531
23. 8. 1945.	5990
5. 9. 1945.	5915
22. 9. 1945.	6330
27. 11. 1945.	1545
3. 12. 1945.	1560
22. 12. 1945.	1545

*Broj umrlih logoraša u 1945. godini**

Datum	Broj umrlih	Signatura
29.1.–29. 2.	27	IAS, F: 168.3.
24.6.–12. 7.	49	IAS, F: 70.11724
12.7.–22. 7.	21 **	IAS, F: 70.13686
1.7.–30.7.	59	IAS, F: 70.13748

⁵⁸ Nikola Hartman je rođen u Sekiću 18. 12. 1902. godine iz mešovitog braka. Nije bio u statusu logoraša. Radio je od 1. 8. 1945. i kao lekar pri MNO Sekić, lečio je koloniste. IAS, F: 70.18720.135. Imovina mu je ipak dospela pod udar konfiskacije i prvo oduzeta, ali mu je usvojena žalba na tu odluku i imovina mu je bila vraćena. IAS, F: 70.96.23612.

⁵⁹ IAS, F: 70.46.537.

⁶⁰ IAS, F: 70.85.16517.

1. 8.–14. 8.	15	IAS, F: 70.13748
21. 8.	3	IAS, F: 70.14560
28. 8.–12. 9.	29	IAS, F: 70.16806
1. 9.–10. 9.	3	IAS, F: 70.16511
21.9.	1	IAS, F: 70.1802
24.9.	2	IAS, F: 70.18265
10.10.–20. 10.	3	IAS, F: 70.21375
23. 11.	1	IAS, F: 70.26133
6. 12.	1	IAS, F: 70.28154
22. 12.	1	IAS, F: 70.29838
	156*** za period od 112 dana u 1945. godini	

* Tabela je izrađena na osnovu sačuvanih izveštaja. Nije pronađena građa u kojoj bi sumarno bili iskazani smrtni slučajevi tokom te godine.

** To je izveštaj samo za taj period, a naredni daje mesečni iskaz o smrtnim slučajevima.

*** Na osnovu učestalosti smrtnih slučajeva u tom periodu, statistička procena za čitavu godinu bi dostigla broj od 450 do 500. Na ukupan broj logoraša, koji je iznosio, do kraja novembra, od 5000 do preko 6000, to bi iznosilo 10% gubitaka u ljudstvu.

„Zdravstveno stanje u logoru je sve gore, zbog nedostatka soli polovina logoraša pati od proljeva i usled toga su i smrtni slučajevi uvek češći. Naročito ta bolest vlada među decom“ – izveštavala je uprava logora.⁶¹ Do tada su mesečno umirala do dva logoraša, a sada za 16 dana ima 15 smrtnih slučajeva među decom. Od 24. 6. do 12. 7. umrlo je 49 (23 muška i 26 ženskih) logoraša. Tokom jula, bolest je uzela maha i odnela ukupno 59 života, od toga 20 dece.⁶² Poimenični popis 21 logoraša koji su umrli od 12. 7. do 22. 7. 1945. godine, potvrđuje da su nedostatak hrane i bolesti uzimale najviše žrtava među starijim osobama; Franja Grol (rođ. 1865.), Filip Karijus (1860.), Karolina Hegel (1874.)... i decom; Erika Jung (1944.), Mihael Salomeja (1945.)...⁶³

⁶¹ IAS, F: 70.75.11724. U predmetu se nalazi poimenični spisak 49 umrlih.

⁶² IAS, F: 70.79.13748.

⁶³ Isto.

U narednom izveštaju o zdravstvenom stanju logoraša, koji Komanda logora podnosi Okružnom NOO Subotica, 14. 8. 1945. godine, saznajemo da je: „U avgustu nastavljena epidemija, umrlo 15. od toga 5 dece. Uzrok smrti gastro-enteritis, zapaljenje stomaka i creva.“ Logor je imao svoju bolnicu u kojoj su radili logoraši, lekar, tri babice i bolničarka.⁶⁴ Nemci – ratni zarobljenici radili su u Ruskoj bolnici (u Gimnaziji) a 13. 11. 1945. godine i oni su upućeni u Sekić.⁶⁵

O obezbeđivanju uslova za život logoraša, počevši od onog elementarnog – ishrane, dovoljno govori samo jedna rečenica komandanta logora: „S vremena na vreme događa se da logoraši ne dobiju onu minimalnu količinu kalorija koja je neophodno potrebna za održanje života.“⁶⁶

Pojava epidemije trbušnog tifusa donela je zabranu Komandi logora da šalje logoroše na rad.⁶⁷ Radno sposobni logoraši radili su poljoprivredne poslove, koje je organizovala Uprava narodnih dobara (dalje UND) Sekić. Tako su 23. avgusta 1945. godine, kada je ukupno brojno stanje iznosilo 5990, na njive izašla 3054 logoraša.

Logoraši su imali tačno utvrđen raspored. Ustajanje je bilo u 5 sati, doručak od 5 do 5,30, polazak i rad od 6 do 12,30, ručak od 12,30 do 14 sati, popodnevni rad od 14 do 19 sati i spavanje u 21 čas. Bili su bez kontakta sa spoljnim svetom. Dnevno su prebrojavani i evidentirani, za poštedu su morali imati lekarsko uverenje. Krajem septembra 1945. je bilo 6330 logoraša i to: dece 1959, starih 2002, bolesnih 319, sposobnih za rad 2050.⁶⁸

⁶⁴ Logoraši su bili upućivani i na rad u Vojnu zaraznu bolnicu u Subotici. Njih 8 do 10 je tokom septembra, izlažući se velikim opasnostima po sopstvene živote obavljalo pomoćne poslove u njoj. Od 1. do 10. septembra 1945. među njima su bila 3 smrtna slučaja i 5 novoobolelih. IAS, F: 70.85.16511.

⁶⁵ IAS, F: 70.85.16668.

⁶⁶ Predviđeno je bilo da oni koji ne rade dobijaju od 2000 do 2400 cal, radnici 5000 cal, a radnici za teške radove 6000 cal. IAS, F: 70.79.13 748.

⁶⁷ IAS, F: 70.84.16429.

⁶⁸ Nemačka deca bez roditelja smeštena su u Dečiji dom u Staroj Kanjiži. IAS, F: 70.26403.142. U predmetu se nalazi spisak dece u Dečijem domu. U njemu je početkom 1946. godine bilo 256 dece; iz Sekića, Vrbasa, Apatina, Kikinde i drugih mesta. U septembru iste godine bilo je samo 51 dete.

Logoraši su podnosili molbe za otpuštanje iz logora. Dva razloga su ih mogla spasiti: ako nisu bili poreklom Nemci ili ako su aktivno pomagali NOP.⁶⁹

Krajem oktobra 1945. godine Sekcija za logore OK NOO Subotica izveštava Glavni NOO Vojvodine da je na osnovu pozitivno rešenih molbi pušteno 13 lica iz logora.⁷⁰ Maloletnost se nije uzimala kao olakšavajuća okolnost. Jelisaveta Kuruc (rođena 12. 3. 1928. godine. U trenutku napada na Jugoslaviju imala je samo malo više od 13 godina. Otac joj je bio Mađar.) je stavljena jula 1945. u logor jer je bila član Kulturbunda i odlazila na ples i igranke sa vršnjacima – Nemci-

⁶⁹ Po tumačenju Odluke AVNOJ-a, tačka 2, član 1: Ne uzimaju se građanska prava i imovina državljana Nemačke narodnosti:

- a) koji su pod okupacijom radili aktivno u Narodnooslobodilačkom pokretu
- b) koji su pod okupacijom odbili da se na zahtev okupatorskih vlasti deklariraju kao pripadnici nemačke narodnosne grupe

Pored toga Odluka nije važila za lica iz mešovitih brakova (Ako jedan od roditelja nije bio Nemačkin ili brak lica nemačke narodnosti sa licem jugoslovenske narodnosti. Pored toga nisu priznavani brakovi radnika koji su bili odvedeni na prinudni rad u Nemačku i sklopili brak sa Nemačkinima, brakovi sa ratnim zarobljenicima. IAS, F: 70.88.18732. To se vidi i iz naredjenja Komande vojne oblasti Vojvodine br. 705. od 20. 5. 1945. po kojem treba otpustiti sve Nemce iz mešovitih brakova, sa članovima njihovih porodica. Isto tako, u to vreme već nisu odvođeni u logore Mađari kao ni lica slovenske narodnosti. Ludvig Šer (Scheer) (1904.) sa suprugom Heninger Veronikom (1907.) i decom Veronikom (1929.) i Herminom (1934.) podneo je molbu 10. 12. 1945. godine. U njoj je naveo da su pomagali porodicu Utješinović od 1941. godine, kada se našla u logoru u Bačkoj Topoli i u kasnijem periodu, do 1944, kada su ih primili u svoju kuću. Molba upućena OZN-i subotičkog okruga je odbijena 8. 2. 1946. godine. No, bilo je i takvih sekičkih Nemaca koji su učestvovali u NOP-u i zahvaljujući tome dobili državljanstvo, sačuvali imovinu i izbegli logore. Takav je napr. bio Pavle Beron, krojač iz Sekića, koji je od septembra 1944. „radio kao krojač za partizane u Čakovcu“ a bio je i u miliciji. Andrija Karbiner se u svojoj molbi, sa porodicom: ženom Helenom i sinom Andrijom poziva na to da nije nemačkog porekla i prilaže i fotografiju nadgrobnog spomenika sa koje se vidi da mu je majka Francuskinja. Predsedništvo Narodne skupštine APV nije uvažilo njegovu molbu.

⁷⁰ IAS, F: 70.91.20922. To su bili: Lorenc Bertran, Oskar Keler, Ana Šimunić, Marija Kalac, Kata Huber, Gergelj Firstner, Mihajlo Grajfling, Marija Fičur, Josip Pilc, Albreht Sebastijan, sup. Josipa Tomašića, Adam Usleber i sup. Ištvana Baka.

ma. Lajoš Kuruc, otac logorašice je zapisnički saslušan kod javnog tužioca gde je tvrdio da mu se kćerka nije bavila politikom i nije širila fašističke ideje – samo se zabavljala. To nije bilo dovoljno za njeno oslobađanje.⁷¹ Brak sa Nemcem utirao je put do logora. Hrvatica Ana Šimunić, udata za Stjepana Feldera našla sa krajem 1944. godine, upravo zbog tog razloga, sa troje maloletne dece u logoru. Teško bolesna, puštena je septembra 1945, ali joj je najmlađe dete umrlo u logoru.⁷² Broj logoraša je 5. 9. 1945. iznosio – 5915 (3784 muških i 2232 žene). Od toga broja dece ispod 15 godina je bio 1615.⁷³

I konfiskacija, nacionalizacija i sekvestar kao mere novih komunističkih vlasti kojima su se menjali posedovni odnosi, pogađale su i Nemce. Imovinu su mogli da zadrže samo u slučajevima ako su aktivno saradivali sa partizanima. Uobičajna formulacija u većini odluka o konfiskaciji nemačke imovine je da je reč o pripadnicima Kulturbunda. Ceo postupak sa zatečenim pripadnicima nemačke narodnosne grupe u Vojvodini navodi da vlastima nije ni bilo stalo da utvrde pripadnost organizaciji Kulturbunda kao temelj za sankcionisanje. Dovoljno im je bilo samo nemačko ime.⁷⁴

O objektivnoj nemogućnosti i nesposobnosti logoraša za ozbiljniji, teži rad govori i slučaj kada je Kudeljarska zadruga iz Sekića zatražila 11. 9. 1945. godine, zdrave, snažne radnike za vađenje nakvašene kudelje. Komandant je lično obišao logor, tražeći odgovarajuće radnike, ali ih nije uspeo pronaći.⁷⁵ To samo svedoči o lošoj starosnoj strukturi zatočenika i o opštoj slaboj fizičkoj formi svih logoraša. Logoraška radna snaga je bila ustupana i privatnim licima. Ženska radna snaga je bila angažovana u obavljanju različitih poljoprivrednih ili kućnih poslova.

U toku epidemije tifusa pooštrene su mere predostrožnosti za sprečavanje iznošenja zaraze iz logora. Naređeno je da se za izlazak iz logora uvede dvadesetodnevni karantin. Lica koja izađu nisu smela biti u kontaktu sa drugim građanima.⁷⁶

⁷¹ IAS, F: 70.90.19699.

⁷² IAS, F: 70.83.15473.

⁷³ IAS, F: 70.85.16233.

⁷⁴ Na samom obrascu „Rešenja o konfiskaciji“ nalazile su se opcije: lice nemačke narodnosti i član Kulturbunda. „Zakon o konfiskaciji i o izvršenju konfiskacije“ objavljen je u Službenom listu DFJ br. 40. od 12. 6. 1945. godine.

⁷⁵ IAS, F: 70.85.16718.

⁷⁶ IAS, F: 70.84.16179.

Obezbeđenje logora, od septembra 1945. godine preuzele su milicijske snage. U tom periodu veći deo logoraša biva prebačen u Kruševlje, kraj Sombora⁷⁷, a preostali logoraši su zaposleni kod UND u Sekiću.⁷⁸ Trebalo je obaviti poljoprivredne radove, berbu suncokreta i grožđa, a nije bilo slobodne radne snage. Nakon berbe i oni su upućeni u Centralni logor – Kruševlje. Tokom novembra 1945. i jedna veća grupa, do tada zaposlenih u Subotici, upućena je u logor u Somboru.⁷⁹

Šef Odseka za logore pri Glavnom NOO Vojvodine, Stevan Varga, izdao je 3. 10. 1945. godine naređenje o iseljavanju dela sela – logora. O smeštaju preostalih se kaže da će biti „u takvim zgradama koje neće doći u obzir za kolonizaciju a koje treba da budu obezbeđene žicom. U samom logoru ima da vlada najveći red i disciplina.“⁸⁰

Iseljavanje logora je i počelo 3. 10. 1945. godine. Ono će se nastaviti i narednog meseca, da bi se obezbedilo mesto za prihvatanje kolonista.⁸¹ Za njih su bila predviđena napuštena i konfiskovana imanja i kuće sekičkih Nemaca. Time se broj logoraša znatno smanjuje. Njihov najveći broj je dostizao gotovo 7000, a u narednom periodu će se smanjiti na oko 1500. Napravljen je selekcija, po kriterijumu radne sposobnosti. Sposobni za rad, njih 1559 (od toga broja bilo je i 8 stranih državljana) ostaće u Sekiću, da bi bili angažovani u poljoprivrednim radovima, a ostali se raseljavaju u druge logore u Vojvodini.⁸²

Prilikom iseljavanja logora je došlo do sukoba vojnika koji su bili na obezbeđenju logora i civilnih vlasti MNO Sekić, odnosno mesne milicije koja je upravo tada bila u formiranju. Vojnici 2. streljačkog bataljona, koji su bili stacionirani u mestu, tom su prilikom išli po napuštenim kućama i kupili zaostale stvari. Komandant bataljona je čak došao fijakerom i kupio razne stvari. Komandir milicije, Nikola Crnogorac ih je opominjao zbog toga tvrdeći da sve napuštene stvari pripadaju narodu, odnosno OK NOO u Subotici i da se ne ponašaju kao banditi.⁸³ Stevan Gal, komandant logora, je napao miliciju zbog

⁷⁷ U selima somborskog okruga bilo je smešteno 16 240 za rad nesposobnih logoraša. Jelena Popov, nav. delo, 267.

⁷⁸ Isto

⁷⁹ IAS, F: 70.95.23071. U predmetu se nalazi poimenični spisak.

⁸⁰ IAS, F: 70.89.19453.

⁸¹ IAS, F: 70.93.21813.

⁸² IAS, F: 70.97.24524.

⁸³ IAS, F: 70.98.25577. Komandir milicije Nikola Crnogorac je došao u Sekić sa zadatkom da formira milicijsku stanicu koja bi pokrivala teritoriju Sekića, Feketića i Malog Idoša.

toga i „...psovao majku celoj miliciji i pretio zatvaranjem“.⁸⁴ Milicija je uzvratila 26. novembra i pretresla Stevana Gala, komandanta i Nikolu Kajića, intendanta logora, da bi proverila da li i oni učestvuju u trgovini oduzetim stvarima.⁸⁵ Komandir milicije izveštavao je OK NOO Subotice o tim događajima ovim rečima: „To je samo još jedan dokaz o drskosti jednog komandanta logora koji treba da odgovara za upropašćenje državne imovine koja je opljačkana prilikom iseljavanja logoraša – Švaba iz Sekića, a koja je njemu kao komandantu bila poverena na čuvanje a koju je on trebao da zaštiti, a koju je pljačkala njegova vojska, što su sami njegovi vojnici izjavili, te da je i sam komandant nosio stvari.“⁸⁶

U novembru i decembru 1945. godine broj logoraša se kretao od 1530 do 1560. Brojno stanje 21. 11. 1945. je bilo sledeće: od ukupno 1532 logoraša, dece je bilo 99, staraca 107, u bolnici i na poštadi 149, a 1177 radno sposobnih na radu.⁸⁷

Nakon iseljenja većeg dela logoraša i reorganizacije logora, koji se od tada nalazio koncentrisan na malom ograđenom prostoru u severnom delu sela, javlja se i naziv „Civilni logor Sekić“.

Sanitetske prilike se lagano poboljšavaju, mada se još uvek registruju novi slučajevi difterije i tifusa. Vašljivost nije mogla da se iskoreni, sapun je bio redak artikal. Pored toga zbog nedostatka odeće javljaju se prehlade.⁸⁸ Dnevno sledovanje logoraša koji ne rade je bilo: 300 gr. hleba, 10 gr. masnoće i 10 gr. zaprške, a za radnike duplo više.⁸⁹

Početak 1946. godine javlja se novi talas pegavog tifusa. Predsedništvo AP Vojvodine, strahujući od daljeg širenja epidemije na građanstvo, raspoređuje 62 lekara u logore da se suzbije bolest. U Sekiću je ostao dotadašnji lekar – Nikola Hartman.⁹⁰ On je radio u logorskoj bolnici koja je ostala na starom mestu, van ograđenog logora.

⁸⁴ IAS, F: 70.101.27664.

⁸⁵ Isto. Neprijatnosti od strane milicije su doživljavale i njihove supruge. One su prilikom jednog povratka vozač iz Subotice isto bile pretresane pod optužbom da su crnoberzijanke.

⁸⁶ Isto.

⁸⁷ IAS, F: 70.98.25553.

⁸⁸ Izveštaj od 29. 11. 1945. godine navodi jedan slučaj difterije i tri nova slučaja tifusa. IAS, F: 70.100.26670. U ishrani se koristio hleb sa 10% pšeničnog brašna i prekrupom. Bio je loše pečen, samo gornji sloj je bio za jelo. IAS, F: 70.112.3432.

⁸⁹ IAS, F: 70.103.28506.

⁹⁰ IAS, F: 70.120.8990.

Pljačke u selu nisu prestajale, s tim što sada narodnu imovinu uzimaju kolonisti. Tokom decembra je izvršen upad u pčelarnik gde je nanesena velika šteta, a zadnjeg dana 1945. godine izvršena je provala u jedan od magacina u selu, u kuću br. 364. Postojale su još 43 kuće koje su služile kao magacini. U njima su bile odložene skupljene stvari, pokućstvo, pokretna imovina; šerpe, nameštaj, dunje...

Zainteresovanih za snabdevanje sa tog izvora bilo je i iz drugih mesta. Kolonisti iz Njeguševa i Mileševa dolazili su noću, izbegavali miliciju ali i straže koje je organizovala UND iz Sekića i odnosili stvari.⁹¹

Aprila 1946. godine izgrađeno je kupatilo sa tuševima za logoraše. U tom periodu jenjava pojava zaraznih bolesti. „Zahvaljujući toplom vremenu logoraši su se mogli bolje čistiti od vašiju.“⁹² I ishrana logoraša se poboljšala u proleće 1946. godine. Deca su dobijala dodatak na svakodnevnu ishranu – marmeladu ili šećer. Izveštaji uprave svedoče o boljim uslova života logoraša: „Sobe nisu prepunjene a kuće su u najvećem redu i čistoći. Kuhinje su čiste, hrana je povoljna, svaki dan je dobijaju u propisanoj količini.“⁹³ „Hrana se sastoji od čorba geršla i pulicha, hljeb od kukuruzana brašna.“ – stoji u izveštaju Uprave civilnog logora Sekić od 15. 7. 1946. godine. Za bolesnike je obezbeđivano čak i mleko i sezonsko povrće.⁹⁴

Civilni logor iz Sekića je septembra 1946. godine prebačen u predgrađe Subotice u Čantavirsku ulicu. „Pošto se civilni logor iz Sekića premestio na teritoriju grada (Čantavirska ulica) potrebno je vršiti nadzor nad njim“ – pisao je Okružni NO Gradskom NO. Time je omogućeno dovršavanje procesa kolonizacije i naseljavanja u Sekiću.

Još 25. 8. 1945. godine, rešenjem OK NO Subotica bilo je zabranjeno svako useljavanje na teritoriju Sekića „...a ukoliko već ima naseljenih, bilo kolonista bilo drugih lica treba da se smesta odstrane.“⁹⁵ U Sekiću je tada živelo 200–300 porodica iz Like, Korduna i Bosne („divljih kolonista“). Oni su se žalili da je logor zauzeo čitavo selo i da „narod gundā da je lakše vlastima svoj narod goniti i razmestiti nego logor“. Bilo im je zabranjeno ma šta poneti sa sobom, sem onoga što im mesna UND dodeli.⁹⁶ Ipak se, kako se vidi iz izveštaja Mesnog NO pojavila

⁹¹ IAS, F: 70.99.26153.

⁹² IAS, F: 70.125.11626.

⁹³ IAS, F: 70.133.17286. Izveštaj od 16. 5. 1946. godine.

⁹⁴ IAS, F: 70.96.23924.

⁹⁵ IAS, F: 70.81.14812.

⁹⁶ IAS, F: 70.136.20563.

„velika pljačka i demoliranje napuštenih logorskih zgrada. Lupaju se prozori, razbijaju se vrata i tavana. pronalaze se baze skrivenih stvari i inventara, i na taj način demoliraju se kuće, zatim se kidaju električne sijalice, vrata sa šporeta i slično“. Planom kolonizacije, u prvoj etapi je bio predviđen dolazak 100 porodica iz Crne Gore sa oko 600 duša.⁹⁷ U proleće 1946. godine došlo je 1000 porodica, a pristizale su i nove a neke su odlazile.⁹⁸ Jedan od problema tokom tog perioda agrarne reforme i kolonizacije, zadovoljavanje potreba starosedelaca za zemljom i kućama, koji je pogađao i meštane susednog sela, vidi se iz žalbe koju Narodni front u Feketiću podnosi 5. 10. 1945. godine. On se žalio na rad UND Subotica i Delegacije za kolonizaciju. Zamera što je čak 221 porodica starosedelaca iz Feketića ostala bez kuća. „O šovinizmu koji vlada u Upravi da i ne govorimo.“

Na teritoriji sreza Bačka Topola, gde je pre rata živelo gotovo 8000 Nemaca, ostalo ih je decembra 1945. godine samo 59 na slobodi.⁹⁹ Preostali Nemci, mahom žene, deca i starci koji nisu izbegli, završili su po logorima.

Mnogi, koji se nisu slagali sa dominantnom politikom i dešavanjima u ratnom periodu u selu, koji su odbijali da pristupe Kulturbundu, trpeli su i dolaskom novih vlasti. Našli su se u logoru „na opštu radost kulturbundista“.¹⁰⁰ Nećak zatočenog Danila Gise u molbi za njegovo oslobađanje koju je uputio Komandantu logora piše: „Ja sam nastavnik gimnazije u Bačkoj Topoli i imam za zadatak da kod dece uklonim uticaj trogodišnjeg fašističkog vaspitanja i da ih vaspitam u duhu demokratije i socijalizma. Paradoksalno je da čovek kome najvećim delom zahvaljujem svoju antifašističku svest i socijalno mišljenje ispašta u logoru samo zato što je nemačkog porekla. Utoliko pre, što je opšte poznato da je moj stric toliko mrzeo Nemce »kulturbundiste« da im je zabranio pristup u kuću, ulazio na njihov zbor i govorio protiv fašizma, pomagao žrtve fašističkog progona i sam se za celo vreme priznavao za Mađara zbog čega je od Nemaca bio teroriziran i bojkotovan.“ I nastavlja stavljajući tešku zamerku vlastima. „Rešavanje tog problema na rasističkoj osnovi nije u duhu naše borbe.“¹⁰¹

⁹⁷ IAS, F: 70.135.19201.

⁹⁸ Iz Sekića je oko 400 porodica upućeno u Bajmok i isto toliko u Feketić. IAS, F: 70.122. 9634.

⁹⁹ IAS, F: 70.100.27011.

¹⁰⁰ IAS, F: 70.84.16365.

¹⁰¹ Isto. U pozdravu stoji, nestandardni oblik parole: „Fašizam je slomljen – sloboda je tu.“

Logori su raspušteni 1948. godine. Nemci, njih ukupno 24 491 dobija jugoslovensko državljanstvo, dok ostali podnose molbe za iseljavanje u Nemačku.¹⁰² Po popisu iz 1951. godine u Vojvodini je živelo 26 294 državljana nemačke narodnosti.¹⁰³ Iseljavanje Nemaca će se nastaviti i u narednom periodu. Usled razvijenog osećanja neravnopravnosti sa ostalim narodnostima i „beperspektivnosti“ nemačke manjine u daljem društvenom razvoju, 80% svih Nemaca izrazilo je želju za napuštanjem Jugoslavije.¹⁰⁴

Nemci iz Sekića primer su tesne povezanosti sa maticom, čak nemogućnosti odvajanja od istorijskih tokova koji su upravljali nemačkim narodom, a koji su zacrtani daleko od njih i bačke ravnice u kojoj su živeli pet generacija. Njihovo prihvatanje politike i prakse nacional-socijalizma koji je bujao u Nemačkoj, odredilo im je i posleratnu sudbinu. Kolektivno su stavljeni van zakona i naterani da okuse iskustva logora slično onom koje su iskusili milioni Jevreja, Slovena i Roma u doba Rajha. U ovom slučaju logori nisu bili sredstvo za „konačno rešenje“, fizičko uništenje čitavih naroda, nego samo usputna stanica za iseljavanje većine vojvođanskih Nemaca. Kolonizovani i sami krajem 18. veka, Nemci Sekićani, koji su preživeli logor, biće prinuđeni da napuste plodnu bačku ravnicu i prepuste svoje kuće i imanja novim kolonistima. Time će Nemci iz Sekića, postati jedan od najizrazitijih primera u procesu nestajanja nemačke narodnosne grupe, odnosno izmena etničke strukture Vojvodine u periodu nakon rata.

¹⁰² Popov, nav. delo, 267.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Isto, 268.